

Doorbraak in gestolde politieke emancipatie

door drs. J.E. van Veen

Men kan niet spreken van de protestantse politieke filosofie. In de hervormde kerk heeft zich een politieke doorbraak ontwikkeld, die afwijkt van parallellen in de gereformeerde en katholieke ontwikkeling. Ds. Van Veen reageert in dit artikel op "Protestanten, katholieken en de 'C'" van drs. C.J. Klop in Christen Democratische Verkenningen van december 1985.

Ds. J.E. van Veen (1932) was secretaris van de Raad voor de zaken van Overheid en Samenleving vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk. Sinds april j.l. is hij directeur van 'Kerk en Wereld' te Driebergen.

In het artikel "Protestanten, katholieken en de 'C'", meldt drs. C.J. Klop dat in 1972 in de Contactraad de eigenlijke basis voor de christen-democratische samenwerking ook politiek-filosofisch is gelegd. Volgens hem hebben in die tijd de protestantse en de katholieke politieke filosofie elkaar vruchtbaar gevonden. De protestantse politieke filosofie vindt haar fundering in het beginsel van 'soevereiniteit in eigen kring' en de katholieke politieke filosofie in het beginsel van de subsidiariteit.

Soevereiniteit in eigen kring en subsidiariteit

Bij 'soevereiniteit in eigen kring', een gedachte die in gereformeerde kring is ontstaan, gaat het om een fundamenteel element in de wijsbegeerte van de wetsidee, aan de VU ontwikkeld o.a. door prof. dr. H. Dooyeweerd. Dat fundamentele element is dat Gods Woord betekenis heeft voor onderscheiden levensverbanden, als het bedrijfsleven, gezinsleven, onderwijs, de media, de welzijnszorg en de politiek (ook wel wets-

cirkels genoemd). Op deze gebieden hebben mondige gemeenteleden een eigen verantwoordelijkheid, die zij, georganiseerd in een protestants-christelijk werkverband als bijv. christelijke werkgevers- en werknemersorganisaties (CNV, NCW), christelijk schoolbestuur, een christelijke radio-omroep (NCRV, EO), een christelijke politieke partij (ARP), gemeenschappelijk kunnen beleven en uitwerken. Deze verbanden werden volgens het principe van soevereiniteit in eigen kring onttrokken aan het gezag van de kerk. Waarschijnlijk is deze organisatievorm ook een duidelijke reactie geweest op een formeel bevoogdende reglementen- en regentenkerk, zoals de Nederlandse Hervormde Kerk was eind negentiende eeuw. Er vond een vorm van verdeling plaats waarbij de kerk als organisatie verantwoordelijk was voor prediking, sacramenten, catechese, pastoraat, e.d., en de kerk als organisme zich uitkristalliseert in deze christelijke werkverbanden.

Volgens Klop heeft deze gedachte inspirerend ingewerkt op een katholieke gemeen-

schap die zich bevrijdde uit een meer gesloten hiërarchische structuur. Het sloot goed aan bij het in de katholieke gemeenschap ontwikkelde subsidiariteitsbeginsel, dat uitdrukte dat een hoger niveau niet moet bebeslissen over wat op een lager niveau kan worden geregeld. Dit beginsel vindt zijn wortels in de parochiegedachte: kleine gemeenschappen met een grote mate van onderlinge solidariteit.

Doorbraak vergeten

Met deze beschrijving heb ik geen moeite. Wel met de herhaalde constatering van Klop op blz. 561: Aldus zien wij dat *de* protestantse en *de* katholieke politieke filosofie elkaar wederzijds vruchtbaar aanvullen en verbeteren. Want het lijkt mij een niet aanvaardbare reductie van het politiek-filosofische krachtenveld. Met geen woord wordt gerept over de doorbraakgedachte die ook in leidinggevende hervormde kringen na de Tweede Wereldoorlog post vatte en resulteerde in het hervormde herderlijk schrijven: 'Christen zijn in de Nederlandse samenleving', van 1955. Of is een politieke filosofie die christenen bindt maar niet leidt tot een christelijke (katholieke) organisatievorm te verwaarlozen?

Waar ging het in de doorbraak om? Het is een beweging die ontstaan is in de Tweede Wereldoorlog op basis van gedeelde menselijke ervaringen in lijden onder en verzet tegen de Duitse bezetting. Ervaringen die gedeeld werden door mensen uit de verschillende zuilen, volksdelen (gereformeerd, hervormd, katholiek, socialistisch, etc.) waarin onze samenleving was opgedeeld. Het ging om strijd tegen de verzuiling en voor vernieuwing van de samenleving. Bovendien werd in deze kring in de loop der tijd de vraag dringender of confessie een goed politiek uitgangspunt is. Heeft de binding op grond van confessie niet veel meer te maken met nestgeur dan met politieke visie? Worden belangentegenstellingen niet te vlug verdoezeld en wordt het woord verzoening niet te goedkoop gebruikt? Het Kairos-document van ruim 130 zwarte broeders en zus-

ters in Zuid-Afrika: 'Challenge to the Church' (september 1985) stelt heel helder dat verzoening niet zonder gerechtigheid kan en op recht-doen gebaseerd is.

In de doorbraak na de Tweede Wereldoorlog hebben verschillende toonaangevende christenen, vooral uit hervormde kring, gekozen voor politieke keuze op basis van politieke analyse en visie. Voor velen betekende dat toen een keuze voor de vernieuwde Partij van de Arbeid, een keuze op basis van de politieke filosofie dat het goed is dat de kerk zelf als Christus belijdende gemeenschap in de samenleving overheid en volk beloften en geboden voorleeft en voorhoudt als de kern van het humanum. En anderzijds de leden van de kerk mede helpt om op grond daarvan tot eigen politieke keuze op basis van politieke visie en analyse te komen. Er was en is in die kring nog steeds grote huiver voor het euvel van de vereenzelving zoals dat in het Hervormde herderlijk schrijven: 'Christen zijn in de Nederlandse samenleving', is omschreven.

Een enkel citaat uit dat schrijven. Eerst over het gemeentelid en het gezag der kerk (blz. 14 en 15):

'De christen met zijn individuele houding en gedragingen is geen individualist. Hoewel hij weet, dat het gezag der kerk afgeleid en betrekkelijk is, en haar uitspraken open blijven voor herziening en herroeping naar uitwijzen van het Woord Gods, zo aanvaardt dat hij dit gezag toch met vreugde, omdat het juist bedoelt de vrijheid van de gelovig handelende enkeling te verzekeren. De kerk heeft haar leden voor te gaan in de onderscheiding der geesten en in het onderkennen van de machten van de tijd.'

en vervolgens over het euvel der vereenzelving (blz. 23 en 24):

'Het feit dat het kan voorkomen, dat de kerk een zeer concrete weg heeft te wijzen op het veld der politiek, mag ons er niet toe verleiden om deze uitzondering tot regel te verheffen en bepaalde houdingen en gedragingen als de alleen

gehoorzame voor te stellen. Mag dat reeds niet ten aanzien van zulke houdingen en gedragingen, dan mag het nog minder ten aanzien van de keuze voor een politieke partij, welke gedragslijn immers bovendien voor de toekomst geheel onzeker is. Een dergelijke kortsluitende vereenzelving van de gehoorzaamheid aan Christus met een bepaalde politieke houding dringt zich telkens weer op, wanneer christenen bezig zijn met het concrete gebod in de politiek en hun gedrag een uitvloeisel van hun belijden te weten.'

Dit herderlijk schrijven was in 1955 een consolidatie van de doorbraakgedachte en een antwoord op het mandement van de R.K. bisschoppen. Het houdt natuurlijk vandaag de dag ook een vermaan in naar het spreken van de kerk zelf. Ook dat spreken moet zich hoeden voor vereenzelving.

Emancipatie als basis voor onze politieke cultuur

Onze politieke cultuur in Nederland ontleent nog altijd veel van zijn waarden aan de begrippen vrijheid, gelijkheid en broederschap uit de Franse revolutie, als emancipatie van de burger. Het waren vooral de liberalen die de emancipatie van de burger gesteund hebben in het midden van de negentiende eeuw. In de tweede helft van de negentiende eeuw ontwikkelde zich de politieke partijvorming. Zowel de confessionele partijvorming rond de schoolstrijd als de socialistische partijvorming zijn grotendeels emancipatiebewegingen.

De gereformeerde kleine luyden emancipeerden en profileerden zich middels de ARP en CNV tegenover de hervormde regentenkerk en het liberale burgerdom. De katholieken emancipeerden zich middels Katholieke Staatspartij en katholieke vakbond vanuit een tweederangs positie in een protestantse natie. De arbeiders emancipeerden en profileerden zich via de arbeidersbeweging in socialistische vakbond en SDAP tegenover hun economische machthebbers. Later kreeg de emancipatie in ka-

tholieke kring ook nog gestalte tegenover de hiërarchie, en in hervormde kring via de doorbraak tegenover de verburgerlijking van de kerk en de verzuiling van de samenleving.

Gestolde emancipatie

Maar vandaag de dag lijkt de emancipatie grotendeels gestold in de politieke cultuur. De stollingseffecten kristalliseren zich uit in vervreemdingsverschijnselen.

In liberale kring heeft men zich reeds lang

’ Vandaag de dag lijkt de emancipatie grotendeels gestold in de politieke cultuur. ’

gekeerd van een progressieve houding naar een conservatieve houding die het behoud van gevestigde belangen najaagt. Voor de gedachte dat vrijheid van de één niet mag leiden tot onvrijheid van de ander is minder oog. De aandacht voor emancipatie van de derde wereld is minimaal, ook wordt weinig gestreden voor de vrijheid van misdeelde of achtergestelde groepen in eigen samenleving.

In socialistische kring heeft men te kampen met vervreemdingsverschijnselen. Vele arbeiders voelen zich in deze partij niet meer echt thuis. De abstracte welzijnsfilosofie, gemis aan inzicht wat zich in oude binnensteden afspeelde, breekt nu op.

In christen-democratische kring is de vervreemding van kerk en gemeente toegenomen. Het CDA is een partij van middengroepen geworden waarbij het evangelie tot een christelijke franje kan verworden. Bovendien loopt zij het risico een 'christelijk alibi' te

worden voor mensen die de uitdagingen waarvoor kerk en oekumene in de wereldcrisis geplaatst worden en die haar moeite genoeg kosten, uit de weg gaan.

Vragen aan het CDA

Hoe breken we door dit vervreemdingselement tussen kerk en christelijke politieke partij heen? Niet dat het er om moet gaan dat die twee weer een pact zouden moeten sluiten. Maar wel dat de kwalijke neveneffecten van deze vervreemding voor beide worden teruggedrongen.

De alibi-functie van de christelijke politiek om de gevestigde belangen van de midden-groepen te dienen en die een christelijke entourage te geven, blokkeert vele gemeentelieden in de kerk om ernst te maken met de vragen die uit de oekumene op ons afkomen.

Anderzijds sluit het CDA zich zo af van een geestelijke vernieuwing, die alleen door een levendige geloofsreflectie in wereldwijde verbondenheid met gemeente, kerk, zich kan ontwikkelen. God kan niet in een programma opgesloten worden, maar is degene die steeds weer vanuit de toekomst in Christus op ons afkomt. Dikwijls door verdrukte en misdeelde mensen die ons met de vraag: Adam, waar ben je?, lastig vallen, maar daar-

in ook de mogelijkheid tot bekering bieden. Wanneer houden we op elkaar als kerk en politieke partij opportunistisch te gebruiken of te bestoken?

Mijns inziens kan dat niet anders dan dat beide de vragen die uit de wereldoekumene op ons af komen serieus nemen. Wij verliezen beide onze identiteit wanneer we onze huidige 'quasi christelijke Westerse cultuur' tot referentiekader nemen. Die wiegt ons in een zelfgenoegzame slaap. Een beter uitgangspunt is te leren uit de ervaring van het lijden in de wereld aan oorlog en bewapening, honger, armoede, uitbuiting en racisme en samen te proberen dat lijden bewust en effectief te verminderen.

Literatuur

Christen zijn in de Nederlandse Samenleving, uitg. Boeken-centrum, 's-Gravenhage, 1955.

Challenge to the Church. The Kairos Document, uitg. Catholic Institute for international Relations en British Council of Churches, Londen, september 1985.

